

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ժամանակագրութիւն երկարողեաց :

Լըկաթուղեաց ճարտարութիւնը , որ Ժամանակիս յառաջագիմութեան գլխաւոր ազդիչներէն մէկն է , որուն համար այնչափ դրամագլուխ ծախուած է , որչափ գուցէ շատ դարերու մէջ ծա-

խուած չըլլայ հասարակաց օգտակարութեան շինուածոց համար , զրեթէ 30 տարուրնէ 'ի վեր է որ սկսեր է :

Լըկաթուղեաց առաջին թոյլտուութիւնը Լ'նգղիա եղաւ 1821^{ին} . ետքէն Լ'մերիկա , Գաղղիա , Լ'ստրիա , ինչպէս կը տեսնուի յաջորդ ցուցակին մէջ Ժամանակորական կարգաւ իւրաքանչիւր տէրութեան հասարակաց բացուած առաջին երկաթուղիները :

ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՆՈՒՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՈՅՆ

ՏԱՐԻ

ԵՐԿԱԹՅՆ . ՀԱՋԱՐԱՄԿ .

Անգղիա	Բադդըզըն - Տէրլինկդըն	1825	71
Ամերիկա	Մընթ - Չընթ	1827	15
Գաղղիա	Սէնդ Էգիէն - Անտրէզիէ	1828	18
Լստրիա	Լիւց - Պուալայո	1828	30
Պելճիա	Անվերսա - Մալին	1835	20
Պաւերա	Նիւրեմպէրկ - Ֆիւրթ	1836	7
Սաքսոնիա	Լայքցիկ - Տրեզտա	1836	40
Բրուսիա	Հռենական երկաթուղի	1837	26
Ռուսաստան	Չարսքոյէ - Սէլոյ	1838	28
Ազատ քաղաքք	Պրուսիա - Օշերէպէն	1838	25
Նէապոլիս	Նէապոլիս - Գասպէլամարէ	1839	42
Պատէն	Մանհայմ - Պատէն	1840	18
Նասսաւ	Դաւնուս	1840	40
Հանովը	Հանովը - Հիլտէշայմ	1844	42
Դոսկանա	Լիվոռնոյ - Ֆիորենցա	1844	93
Վիւրգէմպէրկ	Հայլպրոն - Լիճ'ն Գոսգանցա	1845	33
Հոլանտա	Ամստըրտամ - Հարլէմ	1848	83
Սարտենիա	Դուսիւն - Ճենովա	1848	17
Սպանիա	Պարցէլոնա - Մագարոյ	1849	28
Տանիմարգա	Գոբէնհակ - Ռէսպիլտ	1849	27
Զուիցերի	Պատէն - Յուրիկ	1849	27
Շուեաւ և Նորուեկիա	Գրիստիանիա - Լիճ'ն Միոսէն	1852	16
Բորգուգալ	Լիզպոնա - Սանդարէմ	1854	20
Հոլովմայ տէրութիւն	Հոլովմ - Ֆրասգագի	1856	17
Դքս . Լուքսեմպուրկոյ	Լուքսեմպուրկ ցառհամանգլուխ	1856	23

Լ'յս Ժամանակագրութեանէս կը տեսնենք որ 'ի սկզբան երկաթուղեաց յառաջագիմութիւնը շատ դանդաղ եղաւ : Լ'արոպայի քանի մը տէրութիւններ Լ'նգղիոյ մէջ եղած փորձերէն 13 կամ 14 տարի ետքը սկսան երկաթուղեաց թոյլտուութիւն տալ : Սպանիա , որ առաջինով այնչափ զօրաւոր էր , Լ'նգղիայէն 24 տարի ետեւ սկսաւ երկաթուղեաց բացման միտ դնել . ընդ հակառակն քանի մը տէրութիւններ ալ որ առաջիններէն մէկն եղան այս նոր ճարտարութեանս ձեռք զարնելու , առաջ չգրնացին , ինչպէս է Սլաբոլի . իսկ ուրիշներն , ինչպէս է Սարտենիոյ տէրութիւնը , զրեթէ ամենէն վերջն սկսան

բայց իրենց դանդաղութեան տեղը լեցուցին կարգէ դուրս գործունէութիւն :

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿԱՐՈՂԵԱՅ :

Գաղղիացի տնտեսական մը մօտերս երկաթուղեաց ծախուցն ու շահուցը վրայ քանի մը հետաքրքրական տեղեկութիւններ հրատարակեր է արժանաւոր մտադրութեան :

Լ'սոնցմէ կ'ընտրենք հետեւեալ ցուցակը երկայնութեան և ծախուց երկաթուղեաց որ 1856 տարւոյն սկիզբը բացուած էին հասարակաց :

	Հազարմիլ. Գրանդ	
Գաղղիա	5,552	2,161,580,000
Անգղիա	13,330	7,439,582,000
Բրուսիա	3,370	784,684,400
Աւստրիա	1,922	574,780,900
Սաքսոնիա	576	168,589,900
Պաւլերա	1,075	226,770,700
Հանովեր	525	97,581,400
Վիւրթեմպերկ	303	68,572,500
Գերմ. Դքսութիւնք	1,164	276,961,000
Պելձիա	1,209	309,307,250
Հոլանտա	206	60,280,600
Սարաենիա	585	189,050,000
Տանիմարգա	155	16,851,400
Խուսսաստան	1,148	287,000,000
Այլ տէրութիւնք եւր.	1,980	550,000,000
Եւրոպա	33,100	13,211,592,150
Ամերիկա	31,115	4,512,000,000
Բ-Է-Դ-Ե-Բ-Է-Բ-Է	64,215	17,723,592,150

Սկսած 1856 տարւոյն սկիզբը աւելի քան 664 հազար հազարամեդր երկաթուղի բացուած էր հասարակաց, որուն համար ծախուած էր իբր 18 հազար միլիոն ֆրանգ, առանց հաշուելու այն դրամական օգնականութիւններն որ քանի մը տէրութիւնք ըրին, որոնցմէ միայն Վաղղիա 614 միլիոն ֆրանգ տուեր է :

Երկարողիք Գաղղիոյ :

Վաղղիոյ երկաթուղեաց համար մինչև հիմա ծախուած դրամագլուխն է իբր 3,500 միլիոն ֆրանգ : Երկու պահանջութեանն ու վրանին եղած նորոգութեանցն համար տարուէ տարի 500 միլիոն ֆր. վարձք կը բաշխուի. տէրութեան 44 միլիոն ֆր. տարեկան տուրք կու տան. և 4 հազար միլիոն ֆր. աճեցնելով բերոց շրջաբերութիւնը, տէրութեան անուղղակի մուտքն ալ աճեցուցին, որ ութ տարի առաջ 800 միլիոն ֆր. էր, իսկ հիմա է 1,100 միլիոն ֆրանգ :

Սկսեալ 1842 տարուէն երկաթուղեաց շինութիւնը շատ առաջ գնաց Վաղղիա : Երկու բերանը ասոնց վրայ ծախուած դրամագլուխը 2 առ 0/0 շահ տուաւ, բայց 1845էն մինչև 1853 ինչուան 8.57 առ 0/0 շահ տուաւ : Հա-

մին 1855 շինուեցաւ 890 հազարամեդր երկաթուղի, 1856ն հազարամեդր 968, և 1857ն հազարամեդր 1,280 : Հաշիւ կ'ըլլուի թէ ինչուան 1865 բոլոր երկաթուղեաց շինութիւնը լմրնայ, ի մէջ առեալ նաև երկրորդական ճիւղերը : Հասարակաբար գնացած ծախքն է 200,000 ֆր. առ հազարամեդր. ուստի պէտք է որ իւրաքանչիւր հազարամեդր 25,000 ֆր. շահ տայ տարին, որպէս զի յանձնառու ընկերութեանց վրայ չծանրանայ : Վաճառքին է որ երկրորդական ճիւղերը այսչափ շահ բերեն. բայց անտարակոյս գլխաւոր ճիւղերուն մուտքը պիտի աճի, որով պակասը կը լեցուի :

Հանքային բերք Անգղիոյ :

Սկսած Ռիտանիոյ երկրին ընդերքներէն իւրաքանչիւր տարի ելած հանքային բերոց բոլորական գինն է իբր 750 միլիոն ֆրանգ, կամ 30 միլիոն լիւրա սղեւըն. և են

Անագ	Լ. Սդ.	663,850
Պղինձ		2,343,960
Կապար		1,431,509
Զինկ		27,455
Երկաթաքար		46,066
Զուռիկ		1,911
Նիքէլ		527
Երկաթ		5,695,815
Հանքածուխ		16,663,862
Աղ		553,933
Հանքային ուրիշ նիւթեր		10,000
Յանձնապակի հող		120,896
Շինութեան քար		3,042,478

Բ-Է-Դ-Ե-Բ-Է-Բ-Է Լ. Սդ. 30,602,322

Իսկ գործարաններէն դուրս ելած մետաղներուն վաճառականական արժէքն է հետեւեալ կերպով.

Անագ	Լ. Սդ.	801,241
Պղինձ		2,846,803
Կապար		1,755,096
Արծաթ		153,547
Զինկ		255,075
Կիզա		14,545,508
Ուրիշ մետաղներ		100,000

Լ. Սդ. 20,457,270

Հանքային ուրիշ բերք 17,348,751

Բ-Է-Դ-Ե-Բ-Է-Բ-Է Լ. Սդ. 37,806,021

Ուրը դրուած հանքային բերքերն առանձինն առնելով՝ կը տեսնենք թէ հանքածուին ամբողջ գումարին կիսէն աւելի է, որ 1854^են էր տակառաչափ 64,661,401, իսկ 1855^են էր տակառաչափ 64,453,070, և 1856^են էր տակառաչափ 66,645,450 :

Եւ կէ կը տեսնուի որ 1856^են աճումն է 2,192,380 տակառաչափ, որուն կէսը երկրին մէջ սպառուեցաւ :

Սեփին Բրիտանիոյ մէջ ընդ ամէնը 2,829 ածխաբեր բանուկ հանք կան : Եւ 66,645,000 տակառաչափ հանքածուին արժէքն է 16,663,862 լիրա սդեռլին, կամ իբր 417 միլիոն ֆրանգ :

Եւ կէ կէ գուրս կ'ելան 5,367,164 տակառաչափ հանքածուին, 232,980 տակառաչափ գոր, և 1,614 տակառաչափ քարածուին¹ : որով կը տեսնուի թէ հանքածուի մեծագոյն մասը երկրին մէջ կը սպառուի, այսինքն երկրին ճարտարութիւնքն իբր 375 միլիոնի միայն հանքածուին կը սպառեն տարին :

Եւ կէ կէ բովազործութիւնն ալ վերջերս շատ ընդարձակեցաւ . հիմա ինչուան 10,483,309 տակառաչափ երկաթ կ'ելէ տարին, որուն արժէքն է 5,695,815 լիրա սդեռլին : Սէկ տակառաչափին միջին արժէքն է 11 շիլին կամ 13.75 ֆրանգ :

Եւ կէ կէ ըստ ըստ փոներէն ելած կիւղան է 3,586,377 տակառաչափ, և արժէքն է 14,545,508 լիրա սդեռլին, միջական հաշուով 4 սդեռլին առ տակառաչափ :

Եւ կէ կէ գուրս ելած այլ և այլ երկաթն 1856^են էր 1,438,900 տակառաչափ . իսկ 1855^են էր 1,092,735 տակառաչափ :

Սեփին Բրիտանիոյ մէջ շատ առաջ գնացած է, բայց վերջերս առևտրոյ ինկնալովն շատ փնասուեցաւ, ու գիններն ալ շատ նուազեցան :

¹ Գ. Anthracite.

ԲՆԱԿԱՆՔ

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Որոշումներ¹ :

Ունաձուկը շատ նշանաւոր է իր արտաքին կարգէ գուրս կերպարանացը համար, և թէք² ըստ ըստ ցեղէն է, զոր առաջին անգամ Եւրոպայի մէջ ծածեց ծովու շուն մը նշանակելու համար, որուն գլուխը կը եռէ լծոյ ձև ունի : Ունաձուկն գլուխը հորիզոնաբար տափակած է ու դիմացի երեսը իբրեւ կտրուած կ'երևայ, իսկ երկու կողմերը երկնցած են խոտորնակի ու երկու առաջը բաժնուած . որով դարբնի ունան գլխոյն կը նմանի, կամ թէ ըսենք լատինական T գրին : Եւ առաջներուն ծայրերն են ձկան խոշոր ու գուրս ցըցուած աչքերը . դարձեալ անոնց առջևի եզրին վրայ բացուած են ռնգոնքը : Եւ կէ կէ ծակը կիսաբոլոր է . ակունքը լայն են, սրածայր, և իւրաքանչիւր ծամելեաց վրայ իրեք իրեք կարգ :

Սէն ծովերու մէջ կը գտնուի այս ձուկը . անոր համար ամենէն աւելի ծանօթ ձկներէն մէկն է նաւորդաց, միանգամայն իր նորակերպ երևութիւն և իր մեծութեանը պատճառաւ ալ : Սարմինը, որ քիչ մը նեղ է, միտրագունի կը զարնէ, ուր որ գլուխը սեւագոյն է . աչուրները ոսկեգոյն, այլ սեւ բոլ . թւերը միտրագոյն են, և ասոնցմէ կոնակի թւերուն առջինը աւելի մեծ է քան թէ երկրորդը : Ունաձուկը 12—15 ոտք կրնայ երկնաւ, և ինչուան 500 լիրա կ'ընէ : Եւ ընդ հանրապէս տասը տասուերկու ձագ մէկտեղ կը ծնանի :

Եւ կէ կէ ամէն տեղ կը գտնուի, բայց սովորաբար աւելի հարաւային աշխարհաց ջրերուն մէջ կը բնակի, քան թէ

¹ Գ. Marteau. Իս. Balista.

² Գ. Zygène.